

Haandskriftet »Ribe Oldemoder».

En kritisk Studie.

1. Haandskriftsbeskrivelse.

Fra Ribe Kapitels Arkiv er der bevaret et Pergamentshaandskrift i Folio¹, der idetmindste fra o. 1700 bar Navnet »Oldemoder». Et andet Navn, »Træbogen», er hjemlet fra Slutningen af 15. Aarh.² Betegnelsen »Oldemoder» er imidlertid blevet Haandskriftets Benævnelse i den lærde Verden. Aarsagen er, at dette staar skrevet paa Bagsiden af det bagerste Omslag (med en Haand fra nyere Tid). Haandskriftet er i sin foreliggende Form forsynet med et Omslag af 2 Enkelblade i Skind.

Haandskriftet bestaar af 4 Læg, (4 + (VI—2) + IV + (IV—1)). 1. Læg indeholder saaledes 4 Blade, alle enkelte. 2. Læg indeholder 10 Blade, 4 dobbelte samt 2 Enkelblade. Læg 3 bestaar af 8 Blade, nemlig 4 dobbelte, og Læg 4 rummer 7 Blade, 3 dobbelte plus et enkelt. Ialt er der 29 Blade i Hdskr. De er meget ens i Størrelsen. F. 1 er $43,4 \times 29,4$ cm.

Siderne er inddelt i 2 Kolonner (Spalter) ved Rammestregere (undt. F. 10 og 13.). Indstregningen er foretaget paa hver enkelt Side for sig og er baseret paa 12 Liniestik i Rand og Margin. Gennemstingningen af Bladene er sket eet Læg ad Gangen. I Læg 1 og 2 er Indstregningen sket med Pen, saaledes at Stregerne er blæktrukne. I 3. og 4. Læg er Stregerne blinde, og Indstregningen følgerlig foretaget med Pen. 4. Lægs 3 sidste Blade (F. 29—31) har Gennemstingningen, men savner Indstregningen. De 2 Kolonner, der indrammes ved Rammestregerne, maaler F. 1 r., Sp. 1 33×10 cm og ib. Sp. 2 $32 \frac{1}{2} \times 10 \frac{1}{2}$ cm. Indstregningen respekteres af de ældste Hænder. Omkr. 1340 og senere skrives Ind-

¹ Ribe Stiftskistes Dipl. Suppl. 48, Rigsarkivet, København.

² Samling af Adkomster, Indtægtsangivelser og kirkelige Vedtægter for Ribe Domkapittel og Bispestol, nedskrevet 1290—1518, kaldet »Oldemoder», udg. for Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog af O. Nielsen, Kbh. 1869 (her betegnet O. Nielsen), p. IV—V.

førslerne derimod ofte uden Hensyn til denne i 3 Kolonner eller over hele Siden (F. 8 r., 28 v., 29 r.—30 v., 31 v.). F. 5 r., Sp. 1, hvor manus prima har skrevet hele Spalten uden Mellemrum, findes 65 Linjer, hvoraf 2 endda gaar udover Rammen, F. 1 r., Sp. 1 har 31 Linjer, ib. Sp. 2 40 Linjer.

Der findes røde og blaa Initialer F. 1 r.—9 r., 15 r.—20 r., 21 r., 23 r.—23 v. og 24 v., d. v. s. ved de ældste Indførsler. Det første Initial, F. 1 r., Sp. 1 har Palmetteornamentering. F. 1 r., 6 r. og 21 r. findes fremdeles Rubrikker, ligesom F. 21 r. har rød Indramning. F. 24 v. er helt overstreget. F. 5 v. og 20 v. er ubeskrevne. F. 14, 17, 18 er beskaarne i Randen foroven, formentlig ved en senere Indbinding. F. 13 har Inderkanten revet af.

2. *Haandskriftets oprindelige Form.*

Hdskr.'s oprindelige Navn synes som ovf. berørt at have været »Træbogen». I Overensstemmelse hermed maa det oprindelige Bind have været af Træ. Dette passer med, at det foreliggende Skindbind er bundet sammen med Læggene ved Hjælp af Perforering, mens alle Læggene har Spor af en ældre Indbinding baseret paa 5 Tværsnit i Ryggen. En saadan Indbinding i Træplader findes paa det samtidigt med Oldemoder anlagte Nekrologium fra Ribe Kapitel¹. Skiftet fra Træ- til Skindbind er rimeligvis foregaaet mellem 1400² og 1600³.

Ifølge Haandskriftets Udgiver, O. Nielsen, har Oldemoder ved sit Anlæg o. 1290 kun bestaaet af de 3 første Læg. 4. Læg skal være kommet til senere, engang inden 1350⁴. Begrundelsen er, at »de ældste Hænder» ikke findes paa 4. Læg. Dette er imidlertid ikke rigtigt. Den ældste Haand, manus prima, findes netop paa 4. Læg, hvor den har skrevet over $\frac{1}{3}$ af Indførslerne⁵.

Dernæst er der Indstregningen. Manus prima, hvis første daterede Arbejde er Præbendelisten fra 1291, retter sig der som andetsteds nøje efter denne. Indstregningen maa altsaa have

¹ G. K. S. 849 fol., Det kongelige Bibliotek, Kbh., jfr. Ellen Jørgensen: *Catalogus codicum Latinorum medii aevi Bibliothecae regiae Hafniensis*, Kbh. 1926, p. 242.

² Henimod Aar 1400 er der sket en Del Tilføjelser, F. 28 r., og de er ved en senere Ombinding af Bladet kommet ind under Ryggen. Det vilde være nærliggende at sætte denne Ombinding i Forbindelse med den nye Ombinding med Skind.

³ Haanden, der har skrevet Kannikeeden paa Indersiden af første Skindomslag, stammer fra o. 1600.

⁴ O. Nielsen, p. IV.

⁵ F. 26 r.—28 r., 31 r., Sp. 1; se herom p. 148—50.

foreligget, da han paabegyndte sin Skrivervirksomhed. Men 4. Læg har nu ganske samme Indstregning som de 3 første, baseret paa 12 Liniestik i Rand og Margin¹, og Gennemstingningen af Bladene er foretaget paa een Gang som ved de 3 første Læg.

Der kan saaledes ikke være Tvivl om, at 4. Læg har hørt til Haandskriftet helt fra først af.

Ogsaa Spørgsmaalet om det oprindelige Antal Blade i de enkelte Læg beskæftiger O. Nielsen sig med. Som Hdskr. nu foreligger, findes der som nævnt henholdsvis 4, 10, 8 og 7 Blade i de 4 Læg. O. Nielsen kommer til det Resultat, at der oprindeligt har været 4, 12, 8 og 8 Blade i de 4 Læg. I Læg 2 findes der 4 Dobbeltblade + 2 enkelte. Da Pagineringen springer fra 10 til 13 midt i Lægget, antager nævnte Forf. nu først, at 2 Blade er revet ud engang efter Tiden o. 1600, da Pagineringen foretoges. Dette støttes ogsaa af, at det indre af F. 13 er blevet afrevet. F. 13 og F. 10 har da været Halvdelen af 2 Dobbeltblade, spændende over Pagineringen 10—13. Hertil har O. Nielsen Ret. Derimod er det ikke rigtigt, naar han mener, at der saa oprindeligt maa have været de eksisterende 10 Blade + 2 i Lægget, altsaa ialt 12. F. 10 og 13, der er tilbage fra de 2 Dobbeltblade 10—13, mangler nemlig Indstregningen, der, som vi saa, var gennemført i hele Hdskr. iøvrigt straks ved Anlægget. F. 10 og 13 og de med dem tidligere sammenhængende F. 11 og 12 er fremdeles ikke placeret midt i Lægget, som naturligt var. Midterbladene er beskrevet af manus prima og en anden af de ældste Hænder. Der, hvor F. 10 og 13 er placeret, efter F. 9 v. og før F. 14 r., var der imidlertid, indtil Skriverne paa F. 10, 13 og 14 begyndte at skrive, et Tomrum, F. 14 r. F. 10 og 13 sammen med de nu tabte F. 11—12 maa være senere indskudte, da de mangler Indstregningen, og de har faaet deres ejendommelige Placering, netop fordi Midterbladenes Indførselsorden vilde blive forstyrret, dersom de indfældedes i Midten. De 2 Dobbeltblade maa være indskudte i 2. Læg før 1437, fra hvilket Aar den ældste daterede Indførsel paa de 2 Blade stammer. Udrivningen maa være foregaaet engang efter Tiden omkr. 1600, da Pagineringen fandt Sted. Læg 2 har saaledes oprindeligt bestaaet af 8, ikke af 12 Blade.

I 4. Læg findes nu 7 Blade. O. Nielsen antager, uden Tvivl med Rette, at der oprindeligt har været 8 Blade i Lægget. Han støtter det paa, at de øvrige Læg har Bladantal paa 4 eller Multipla af 4. Det kan imidlertid godtgøres med Sikkerhed, dersom man betragter det 7. Blad, F. 28. Dette har i Inderkanten de 5 Tværnsnit, der som ovf. antaget stammer fra den ældste Træindbinding. Snittene er nu helt eller delvis ubrugelige, og de kan kun have haft Værdi, dersom de var snittet i Ryggen paa et Dobbeltblad. F. 28's Pendant er saaledes skaaret fra.

¹ F. 29 r.—31 v. har Gennemstingningen, men ikke optrukne Streger mellem Stikkene.

Herved er man imidlertid ikke blevet staaende. Samtidigt har man ombøjet Inderranden paa F. 28 og gennemstunget den længere inde til Hjælp for en ny Fasthæftning. Herved er man kommet til at bøje et Par Tilføjelser, der staar i Inderranden, ind under Ombøjningen. Denne maa da være foretaget, efter at Tilføjelserne er skrevet til imellem 1375 og 1400. Paa den anden Side maa Bortskæringen af F. 28's Pendant (og Ombøjningen af Inderkanten) have fundet Sted før Tiden omkring 1600, da Pagineringen fandt Sted. Imellem 1400 og 1600, godt og vel, er de nævnte Ændringer i Læg 4 foregaaet; engang før 1600 er Hdskr. blevet bundet om fra Træ til Skind. Maaske er de 2 Ændringer da foretaget samtidigt.

3. *Tilblivelsestid- og sted.*

Den første daterede Indførsel i Hdskr. er den af manus prima (m. p.) skrevne Præbendeliste fra 1291 (F. 15 r.—20 r.), der strækker sig over Læg 2—3. Imidlertid har disse 2 Læg samme Indstregning som Læggene 1 og 4, og denne kan man som ovf. udredet regne med, er foretaget paa samme Gang. Alle 4 Læg har da foreligget 1291. Paa den anden Side maa Hdskr. være anlagt efter 1289, ¹²/₁. Fra denne Dato stammer et Brev, der er indført af m. p. i dens første store Indskrivningsperiode¹.

At Ribe Kapitel er Tilblivelsesstedet er selvklaart efter Hdskr.'s Indhold.

4. *Analyse af manus primæ Skrift.*

Da manus prima spiller en fremragende Rolle som Pennefører i Oldemoder, baade ved Anlæggelsen o. 1290 og i de 3 der-efter følgende Aartier, vil det være paa sin Plads at give en indgaaende Analyse af hans Skrift. Dette er saa meget mere nødvendigt, som min Opfattelse af m. p.'s Virke i Hdskr. staar i skærende Modsætning til O. Nielsens. Analysen foretages i de af m. p. skrevne Stykker, F. 1 r. i Hdskr. Her har han skrevet 71 Linjer, fordelt med 31 i Sp. 1 og 40 i Sp. 2. Disse 71 Linjer er saa ensartede i deres Ductus og i de enkelte Bogstavers Forhold, at de uden nogen Tvivl er skrevet af ham alene². Rubrikken i Sp. 1: »Privilegia pro episcopo» samt de 3 farvede Initialer paa Siden er derimod skrevne af en anden Haand, den ved de ældste Indførsler forekommende Rubrikator (om denne se ndf., Af-snit 7,I.).

¹ Brev Nr. 25, F. 3 r., Sp. 1.

² De 14 første Linjer, F. 1 r., Sp. 1 er gengivne i Facsimile paa første Tavle bagerst i O. Nielsens Udgave.

Manus prima har F. 1 r., Sp. 1—2 følgende Former i nedestaaende Række af de mest karakteristiske Bogstaver og Forkortelser¹ i den ældre gotiske Kursiv, i hvilken m. p. skriver.

g: 50 Eks. (Sp. 1, L. 1, 5, 7—8, 10—11, 14—15, 17, 19—20, 22, 26, 28—29, 31; Sp. 2, L. 1, 5—11, 14—15, 18, 20—23, 25, 28, 30—31, 33—35, 40.). Af disse har 35 Eks. en kort nedre Bue, der enten direkte krummes op og ender ved Hovedet eller forbindes med dette ved en Haarstreg. 15 Eks. (Sp. 1, L. 1, 7, 10, 20, 22, 28, 29; Sp. 2, L. 5, 8—11, 14—15) mangler en saadan Forbindelse; 10 af disse har dog opadkrummet Bue, mens 5 Eks. (Sp. 1, L. 1, 20, 22, 29; Sp. 2, L. 15) har vandret eller næsten vandret nedre Bue. I 2 Eks. (Sp. 2, L. 23, 25) er Nedstregen til den nedre Bue ikke hæftet til Hovedet.

g'et optræder saaledes i 1 Hovedtype med tilhørende varieret Sideform samt i 1 mindre betydende Variation.

x: 22 Eks. (Sp. 1, L. 1, 16, 19, 22, 24, 30; Sp. 2, L. 13—14, 18, 22—25, 28, 30, 34, 36). De har alle venstrevendt Topspids paa Diagonalstaven. 20 Eks. har den hertil svarende Højrekrumning af Diagonalstavens Endespids af Form som en lille Hage. I 6 Eks. (Sp. 2, L. 13, 18, 30, 34, 36) lukker den venstrevendte Topspids det øverste Krydsfelt mellem Diagonalstav og Hovedstav. 2 Eks. (Sp. 1, L. 19; Sp. 2, L. 24) mangler Hage paa Diagonalstavens Endespids.

x'et optræder i 1 Hovedtype med tilhørende mindre betydningsfuld Sideform samt i 1 betydningsløs Variation.

z: 30 Eks. (Sp. 1, L. 6—7, 10—11, 14, 16, 19—20, 22—23, 28, 31; Sp. 2, L. 1, 3—6, 19—20, 23, 27, 32—33, 35, 38—39). Hovedstaven er lodret eller let skraatstillet og ender i en lille opadkrummet Fod. Alle Eksempler har Tværbjelke, der er stillet let skraat eller vandret, Skulderstregen er svagt opadkrummet eller har en lille Bølge. Den indledes med en Hage. 9 Eks. (Sp. 1, L. 24; Sp. 2, L. 3, 5, 20, 23, 27, 33) mangler en saadan Hage.

z- Forkortelsen forefindes i 1 Hovedtype med 1 mindre betydningsfuld Variation.

bz: 12 Eks. (Sp. 1, L. 1—2, 14, 18, 28; Sp. 2, L. 15, 30, 33—34, 36). *b*'et har en rund eller let oval Bælg, der danner helt eller delvis lukket

¹ Der anvendes flg. stiliserede Tegn for Forkortelserne:

Tegnet = Forkortelsen

z = »et»

bz = »-bus»

-4 = »-rum»

qz = »que»

9- = »con-»

∞ = »-ur».

Øje med Højdestregen. Forkortelsestegnet er tobuget og har Form som et 3-Tal; begge dets Buer er aabne; der er ingen Krumning af den nedre Bues Spids. 1 Eks. (Sp. 1, L. 2) har -b † Forkortelsestegnet for »-us».

Forkortelsen bz forefindes hos m. p. i 2 Typer: 1 Hovedtype med ringe Uregelmæssigheder samt 1 afvigende, sjældent forekommende Type.

-4: 14 Eks. (Sp. 1, L. 1, 11, 19—20, 23, 29, 31; Sp. 2, L. 6, 23—24, 26, 35—36). rotunda-r'ets Hovedstav er krummet tilvenstre og danner spids Vinkel med Foden; denne er i 7 Eks. svunget opad i Spidsen, mens 7 Eks. (Sp. 1, L. 11, 20, 23; Sp. 2, L. 6, 23, 26) har vandret Spids. Skraastregens Topspids er paa Højde med r'ets Topspids og har en lille venstrevendt Hage. 1 Eks. (Sp. 2, L. 23) mangler en saadan Hage. Skraastregens Endespids er svajet lidt tilhøjre i 10 Eks., mens 4 Eks. (Sp. 1, L. 24, 30; Sp. 2, L. 23—24) mangler en saadan Svajning.

Forkortelsen -4 optræder i 1 Hovedtype med 3 mindre betydende Variationer.

qz: 5 Eks. (Sp. 1, L. 1, 27—28; Sp. 2, L. 2, 18). q'ets Underlængde staar lodret. Forkortelsestegnet har Form af et 3-Tal med lukkede Buer. I 1 Eks. (Sp. 2, L. 2) gennemstreger Forkortelsestegnets nedre Bue q'ets Underlængde.

Forkortelsen qz forefindes i 1 Hovedtype med 1 betydningsløs Variation.

9-: 8 Eks. (Sp. 1, L. 8, 12, 14, 21, 23; Sp. 2, L. 1, 7, 39). 6 Eks. har Form af et spejlvendt c. 2 Eks. (Sp. 1, L. 23; Sp. 2, L. 7) har Form af et 9-Tal, hvis Hoved hviler paa Stregen, og hvis Underlængde buer mod venstre. I 3 Tilfælde (Sp. 1, L. 2, 27; Sp. 2, L. 30) er Forstavelsen uforkortet.

I de 8 Eks., hvor Forstavelsen 9- er forkortet, optræder den i 2 forskellige Typer, hvoraf den ene som den hyppigste maa betegnes som Hovedtypen.

∞: 9 Eks. (Sp. 1, L. 2, 11, 28; Sp. 2, L. 3, 8—9, 19, 27, 29). Tegnet dannes af en Bue af Form som et Øje † en Fod, der er stærkt opadkrummet mod venstre henimod Buen uden dog at danne lukket Øje med denne.

1 Eks. (Sp. 2, L. 19) har en Bue, der er aaben foroven.

Forkortelsen ∞ forefindes i 1 Hovedtype med 1 mindre betydende Variation.

En Række af den ældre gotiske Kursivs mest karakteristiske Bogstaver og Forkortelser er nu gennemgaaet i en større Skriftflade, skrevet af manus prima. Hvert enkelt Tegns Form er ganske nøje fastslaaet gennem en Analyse af dets enkelte Dele, hver eneste Gang Tegnet er forekommet. Der er hermed opstillet

en Samling Slutindtryk af manus primæ Skrivevaner i den nævnte Række Tegn.

5. *Anvendelse af Analysen.*

Med denne Analyse i Haanden skal jeg gennemgaa 2 Steder (blandt mange) i Oldemoder, hvor man hidtil med O. Nielsen har ment, at andre Hænder end manus prima har været i Virksomhed (A—B), se Fig. 1—2.

A. F. 4 v., Sp. 1 findes 3 Breve indførte. De 2 første er udstedte 1288, ²⁷/₁₀ og ²⁵/₁₀. Det 3die er udstedt 1297, ³⁰/₁₀. Der er en øjensynlig Forskel imellem Blækfarven i de 2 første Breve overfor det 3dies, idet den er henholdsvis rødbrun og mørkebrun. Endvidere er de 2 første Breve skrevet med en mere brednæbbet Pen end det 3die. O. Nielsen har ment, at Forskellen var saa stor, at 2 forskellige Skrivere har været i Virksomhed. »Den oprindelige Haand» (= manus prima) har da skrevet de 2 første Breve, mens det sidste er skrevet »med en anden Haand»¹. Denne Vurdering er overtaget af Kr. Kålund i »Palæografisk Atlas»², hvor han som Tavle XI afbilder den her omtalte Side med udtrykkelig Bemærkning om, at der findes 2 Hænder paa den.

At de 2 første Breve er skrevet af m. p. er ganske rigtigt. Man kan let overbevise sig herom ved en Gennemgang af de i nærværende Afhandling analyserede Tegn, saaledes som de forekommer i de 2 Breve. Det er derimod fejlagtigt, at 3die Indførsel er foretaget ved en fra m. p. forskellig Haand. En Analyse vil vise dette. 3die Indførsel, F. 4 v., Sp. 1, L. 34—54, Brev Nr. 42, har flg. Former i de 8 ovf. gennemanalyserede Tegn:

g: 8 Eks. (L. 34, 40—43, 50—51, 53). 6 af disse er som Hovedtypen hos m. p.; 4 af dem (L. 40—42, 50—51) har desuden den løsere Samenføjning af den nedre Bues enkelte Streger, der forefindes som Variation af Hovedtypen i 2 Eks. i m. p. (F. 1 r., Sp. 2, L. 23, 25). 1 Eks. (L. 43) er som Sideformen hos m. p. (de 10 af de 15 Eks.), og det har ligeledes den omtalte Variation. 1 Eks. (L. 34) er som de 5 Eks. af de nævnte 15 hos m. p.

x: 7 Eks. (L. 34—35, 47, 49—50, 52). Alle ens og ganske som Hovedtypen hos m. p.

z: 5 Eks. (L. 40, 42, 48, 53—54). 2 Eks. (L. 40, 48) er ganske som Hovedtypen i m. p., mens 3 Eks. har den lettere Variation af denne.

bz: 3 Eks. (L. 34—35, 42). 1 Eks. (L. 34) er som Hovedtypen i m. p. (dog med en lille ekstra Svajning af den nedre Bues Spids). 2 Eks. er ganske som den i m. p. forekommende afvigende Type.

¹ O. Nielsen, p. VI.

² Kr. Kålund, Palæografisk Atlas, Dansk Afdeling, Kbh. 1903.

-4: 12 Eks. (L. 34, 36, 42, 44, 47, 54). Alle Eks. svarer till m. p.'s Hovedtype. 2 Eks. (L. 42, 44) har en let Opadsvajning i Fødens Spids som 7 Eks. i m. p., mens de 10 andre Eks. her svarer til 1ste Variation. 4 Eks. (L. 34, 42, 44, 54) har dernæst venstrevendt Hage paa Skraastregens Topspids som de 13 Eks. i m. p.; 8 Eks. er her som 2den Variation. 4 Eks. (L. 34, 36, 44, 54) har endelig en let Svingning mod højre i Skraastregens Endespids som 10 Eks. i m. p., mens de 8 andre Eks. er som 3die Variation af Hovedtypen hos m. p.

qz: 6 Eks. (L. 34, 37, 42, 44, 49). 1 Eks. (L. 37) er som Hovedtypen hos m. p., mens de 5 resterende Eks. er som m. p.'s varierede Hovedtype.

9-: 4 Eks. (L. 38—39, 49, 53). Alle ens og ganske som den mindre hyppige Type i m. p. 1 Eks. (L. 51) er uforkortet som 3 Eks. i m. p.

∞: 4 Eks. (L. 40, 49). Alle ens og ganske som Hovedtypen hos m. p.

Alle disse Tegn i 3die Indførsel svarer paa det nøjeste til Tegnene hos m. p., saaledes at der ikke er en eneste Hovedtype eller Sideform i denne Indførsel, der ikke genfindes hos nævnte Haand. Det kan her efter anses for givet, at 3die Indførsel, ligesom de 2 første, er skrevet af m. p.

B. F. 6 r. findes et lignende Problem som under A, men noget vanskeligere. O. Nielsen mener, at de der indførte 9 Breve er skrevet af 3 Hænder¹, nl. Nrr. 44—50 af m. p. og Nr. 51 og Nr. 52 af hver sin Haand. Ogsaa her findes der visse Forskelle i Blækfarven og Stregtykkelsen mellem de postulerede 3 Hænder. Nrr. 44—50 er skrevet med rødbrunt Blæk, mens Nr. 51 er skrevet med changerende mørkebrunt og Nr. 52 med ensfarvet lyst. Hvad Stregtykkelsen angaar er Nrr. 44—50 tydeligt nok prentet med en mere brednæbbet Pen end Nrr. 51 og 52, af hvilke det sidste Brev syntes ført med en endnu spidsere Pen end Nr. 51. Men desuden synes Skriften i Nrr. 51—52 i sig selv at være mere kantet, mere »gotisk», end i Nrr. 44—50, hvor den er mere afrundet, hvilket særlig gælder Nrr. 49—50. Nr. 51, (F. 6 r., Sp. 2, L. 23—34), der skulde repræsentere den første nye Haand, har flg. Former i de 8 ovf. gennemanalyserede Tegn:

g: 6 Eks. (23, 26, 30—31, 33). 4 Eks. er som Hovedtypen i m. p. 3 Eks. heraf (L. 26, 31, 33) har desuden Variationen i Hovedtypen. 2 Eks. (L. 23, 26) er som Sideformen hos m. p. (de 5 Eks. mellem de 15) 1 Eks. heraf (L. 26) har desuden den omtalte Variation.

x: 4 Eks. (L. 23, 28, 33). Alle ganske som Hovedtypen i m. p.

z: 3 Eks. (L. 25—26, 28). Alle ganske som Hovedtypen i m. p.

bz: 6 Eks. (L. 23, 27—29). 5 Eks. er ganske som m. p.'s Hoved-

¹ O. Nielsen, p. VII.

in terra sue p[ro]prie ip[s]m & suos fructores ac Amicos sup[er]
 oib[us] dapnis & dispendiis q[ue] eund[em] aut suos seu alij illor[um]
 p[ro]p[ri]a terra & defensione iuris n[ost]ri & honoris
 iur[is] r[ati]o[n]e erigat. id p[ro]p[ri]e face[re] & q[ue]rere p[ro]p[ri]am face[re]
 p[ro]p[ri]e. Insup[er] si cast[ro] suu[m] & eccl[esi]e sue m[ul]t[is] alia d[omi]n[ati]o[n]e
 occasione suam q[ue] nob[is] i[m]pendit p[ro] aliq[ui]s l[ib]er[is] obsequi
 fuit. tenore p[re]s[ent]i[um] nos astigim[us] q[uo]d ip[s]m cast[ro] & filio[rum]
 auxilio una q[ue] d[omi]no ep[iscop]o lib[er]e Insup[er] ad d[omi]no ep[iscop]o
 recipiatis ho[m]ines i[n] suu[m] & eccl[esi]e sue suu[m] i[n] dyoc[esi] sua &
 ext[er]a. Ann[is] & d[omi]n[ati]o[n]e lib[er]am factio[n]e. Et t[er]ra r[ati]o[n]e sigillit[is]
 in p[re]s[ent]ib[us] h[ab]it[is] d[omi]n[ati]o[n]e appon[er]e. Dat[um] post pasch[am] d[omi]no d[omi]no
 as. e. octog[on] octo fe[st]o la[ti]ni p[ri]mi an[no] fest[iv]i t[er]ra p[ro]p[ri]e Symo[n]i
 ni & h[ab]it[is] i[n] p[re]s[ent]i[um] d[omi]n[ati]o[n]e m[ul]t[is] mee & q[ue]rere n[ost]r[um] p[ro]p[ri]e

Q: de gra[ti]a danor[um] s[er]uor[um] & rex omib[us] p[re]s[ent]i[um] scriptu[m] cer
 nentib[us] sal[ut]e i[n] d[omi]no sempiternam. Ex istu[m] d[omi]n[ati]o[n]e querulosa
 ven[er]u[n]t p[ro]p[ri]e d[omi]ni. Et ep[iscop]i i[st]or[um] didicim[us] q[uo]d no[n] nulli clericor[um]
 sue dioc[esi]s. q[ui]q[ue] p[ro]p[ri]e aduocato[rum] n[ost]r[um] seu officiales. q[ui]q[ue] etia[m] p[ro]
 alio[rum] laicos. nulle q[ue] eos p[ro]p[ri]e canonici. q[ui] i[n] iusticia defendi
 habent. vel quicq[ue] ordine obseruato. ad iudicia secul[ar]ia
 erabunt. capite & capite vnicuiq[ue] in d[omi]n[ati]o[n]e. Unde cu[m] singulis
 & papue eccl[esi]e dei ad n[ost]r[um] sui obseruacia obligamur
 p[ro]p[ri]e q[ue] suam i[n] d[omi]n[ati]o[n]e velim[us] i[n] q[ui] p[ro]p[ri]e d[omi]n[ati]o[n]e
 ob op[er]anti[um] q[ue] n[ost]r[um] districte p[ro]p[ri]e q[ue] off[ic]ialium
 n[ost]r[um] seu ciuim[us] curam d[omi]n[ati]o[n]e d[omi]n[ati]o[n]e d[omi]n[ati]o[n]e

Fig. 1. Ribe Oldemoder, F. 4 v. Sp. 1. Breuene Nrr. 41—42.

type. 1 Eks (L. 28) af disse har dertil den i Brev Nr. 42 i 1 Eks. (L. 34) forefundne lille ekstra Svajning. 1 Eks. (L. 27) er som den afvigende Type i m. p.

-4: 3 Eks. (L. 23, 27—28). Alle ganske som m. p.'s Hovedtype uden Variationer.

qz: 1 Eks. (L. 23). Er som m. p.'s varierede Hovedtype.

9-: 4 Eks. (L. 26, 29—31). Alle ens og ganske som den mindre hyppige Type hos m. p.

∞: 1 Eks. (L. 30). Ganske som Hovedtypen hos m. p.

Der er nu paavist en fuldstændig Lighed mellem Tegnene i Brev Nr. 51 og hos m. p., og der kan herefter ingen Tvivl være om, at Nr. 51 ogsaa er skrevet af m. p.

Brev Nr. 52 (F. 6 r., Sp. 2, L. 35—51), der skulde repræsentere den anden fra m. p. forskellige Haand, har flg. Former i de ovf. gennemanalyserede Tegn:

g: 14 Eks. (L. 35—36, 40—44, 48—51). De er alle som Hovedtypen i m. p. 10 Eks. heraf (L. 35—36, 40—44, 49—50) har desuden Variationen.

x: 5 Eks. (L. 35, 40—41, 50). 3 Eks. som Hovedtypen i m. p. 2 Eks. (L. 41) med Ansats til venstrevendt Topspids paa Diagonalstaven svarende til den mindre betydningsfulde Sideform.

z: 6 Eks. (L. 36, 40—41, 49, 51). 3 Eks. som m. p.'s Hovedtype. 3 Eks. (L. 40—41) har Variationen.

bz: 4 Eks. (L. 35, 43, 50). 1 Eks. (L. 50) som m. p.'s Hovedtype. 2 Eks. (L. 35) har desuden den i 1 Eks. i Brev Nr. 42 (L. 34) forefundne Svajning. 1 Eks. er som den afvigende Type i m. p.

-4: 9 Eks. (L. 35—36, 39—40, 42, 45, 47). Alle Eks. svarer til m. p.'s Hovedtype. 2 Eks. (L. 35, 47) er ganske som denne. De 7 øvrige har 1ste Variation. 2 Eks. (L. 39, 45) har 2den og 3 Eks. (L. 39, 45, 47) endelig 3die Variation.

qz: 2 Eks. (L. 35, 46). Som ovf. i Nr. 51.

9-: 3 Eks. (L. 39, 46—47). Som ovf. i Nr. 51.

∞: 4 Eks. (L. 36—37, 39, 42). Som ovf. i Nr. 51.

Ligheden mellem Tegnene i Nr. 52 og hos m. p. er saa stor, at der ikke kan være nogen Tvivl om, at m. p. ogsaa har skrevet dette Brev. F. 6 r. er der saaledes ikke 3 forskellige Hænder, men een og samme: manus prima. Det forskellige Skriftpræg mellem Nrr. 44—50 og Nrr. 51—52 (udover de Forskelle, der skyldes Pen og Blæk) maa da tilskrives en Færdighed hos m. p. i at kunne indstille sig i Retning af Tidens 2 Skriftsystemer, Bog- og Diplomschrift, saaledes at hans Skrift snart nærmer sig det ene System og snart det andet, et Fænomen der ikke

51
 Dei gratia d[omi]ni flauor[um] rex omib[us] p[re]sent[ibus] sept[em] diebus
 salutem in d[omi]no sempiternam. Quoniam q[uod] nos dual[iter] curat in
 hec l[itte]ras cu[m] molendino ibidem. Et unam curat. Et d[omi]n[us]
 esca[ri]us suul[us] et thurgall[us] sacerdos. ad amicum mentam et
 no[m]i[n]o[rum] ipsi[us] sapienter. Ab omib[us] solucio[n]ib[us] ad ins[er]u[m]
 spectantib[us]. liberal[iter] dimittim[us] et exemptas. p[ro]ut i[n] l[itte]ris n[ost]ris
 ap[er]tis. ip[s]is sup[er] bonis ip[s]o[rum] gressis. sup[er] lib[er]atib[us] suis plen[us]
 amicit[er]. philomet[er] d[omi]n[us] p[ro] gratia[m] n[ost]ram. ne q[uod] ip[s]os anno
 n[ost]ra. n[ost]ra tenore p[re]sent[is]. Andea[m] molestare sicut regiam
 v[er]itate vobis v[er]itate. Dat[um] i[n] o[st]radis Anno d[omi]ni m[ille] c[irca] e.
 .xc. w. i[n] crastino b[e]n[e]dicti marie magd[alen]e i[n] p[re]sentia n[ost]ra. Teste
 d[omi]no. H. d[omi]ni n[ost]ri

52
 Dei gratia d[omi]ni flauor[um] rex. omib[us] p[re]sent[ibus] sept[em] diebus
 salutem in d[omi]no sempiternam. p[re]sent[ibus] cognos[cent]es h[ab]ere certior[um] et
 soler[um] d[omi]ni sept[em] testimonio p[ro]d[omi]n[us]. Hinc est q[uod] cu[m]
 omib[us] p[re]sent[ibus] in d[omi]no n[ost]ris. d[omi]n[us] edictis p[ro]p[ri]a eccl[esi]e
 hanc idulissent sicut i[n] ip[s]is gressis. Andea[m] lib[er]at[em]
 videt[ur] re villa eor[um] et colon[um] ab exactione g[ra]mme et ab
 omi[n]i n[ost]ri regni exactione. immunit[er] p[ro]mittit et exempt[us]
 Hos q[ui] eor[um] lib[er]at[em] i[n] nullo dimittit[ur] sicut Anglie in
 omib[us] cupientes. munitionem eis p[ro]d[omi]n[us] p[ro]p[ri]a n[ost]ri
 idulstam. Tenore p[re]sent[is] asurman[us]. Unde p[ro] gratia[m] n[ost]ram
 dist[ri]ct[us] philomet[er] et q[uod] aduocato[rum] n[ost]ro[rum]. eor[um] d[omi]ni offic[io]
 al[ia]m. Con[tra] d[omi]ni. cui[us]q[ue] sit aduocatus. p[ro]p[ri]a d[omi]nos

Fig. 2. Ribe Oldemoder. F. 6 r. Sp. 2. Breuene Nrr. 51—52.

savner Sidestykker¹. Her maa Nrr. 44—50 nærmest karakteriseres som Bogskrift, mens Nrr. 51—52 mere ligner Diplomskrift.

I disse gennemanalyserede Skriftstykker har O. Nielsen fundet ikke mindre end 4 forskellige Hænder. Der er som nu paavist kun een eneste: manus prima.

6. Resultat af en gennemført Skriftanalyse.

Gennemanalyserer man nu paa samme Maade samtlige Indførsler i Oldemoder, kommer man til det Resultat, at m. p. har skrevet en meget lang Række af dem. Alt i alt har m. p. skrevet mere end Halvdelen af hele Hdskr.² Ved Indførelsen af disse m. p.'s Skriftstykker mener O. Nielsen, at et enormt Antal Skrivere har været i Virksomhed, idet han ikke mindre end c. 50 Gange fastslaar, at en ny Haand tager fat. Dette har bl. a. medført det uheldige, at han har gengivet m. p.'s Skriftstykker med 3 forskellige Slags Sats i sin Udgave.

Der skal nu gives en Oversigt over m. p.'s Virksomhed i Hdskr.

Manus prima har skrevet flg Stykker³:

- F. 1 r., Sp. 1: »Kanutus⁴ dei gracia ... donacione»
 — — — 2: »firma et constantissima ... hanc paginam»
 F. 1 v., — 1: »nostre confirmacionis ... pridie nonas. octobris.»
 — — — 2: »Waldemarus dei gracia ... curie nostre»
 F. 2 r., — 1: »E. dei gracia ... quod scire vol-»; *ikke* Understregningen
 L. 4—5 fra n.
 — — — 2: »-umus tam posteros ... ripensis ecclesie» + Tilføjelsen i
 Marginen til højre: »Hanc libertatem ... set magis empicio.»

¹ Necrologium Lundense, utg. av Lauritz Weibull, Lund 1923, p. XC ff., jvf. Nordisk Kultur XXVIII A, Palæografi, Stockholm etc. 1943, p. 43, 68.

² Hvad andre samtidige Hænder har skrevet, er rent ud minimalt, idet det kun tilsammen udgør c. 5 % af det, m. p. har skrevet.

³ Der opregnes først og fremmest, hvad m. p. har skrevet i de 2 Kolonner paa hver Side. Alle de der forekommende Rettelser og Tilføjelser (der er registreret i O. Nielsens Udgave), er m. p.'s, saafremt andet ikke bemærkes. Det fremhæves særskilt, hvad m. p. har skrevet som Overskrifter og Tilføjelser i Rand og Margin udenfor Kolonnerne.

⁴ Her som andetsteds medtages Forbogstavet, selvom det som Initial egentlig er skrevet af en anden Haand, Rubrikatørens. Det kan dog forsvares ogsaa derved, at m. p. gennem Initialanvisning har skrevet de paa-gældende Forbogstaver i Forvejen til Hjælp for Rubrikatøren. Sammen med Initialanvisning skriver m. p. iøvrigt ofte et Rubrikationstegn i Marg. t. v. eller i Midten.

- F. 2 v., Sp. 1: »subscriptam concessisse ... Johanne dicto kalf» † Tilføjelsen i Marginen til venstre: »hanc libertatem emptam ... tunc regnans.»
- F. 2 v., — 2: »marscalcho nostro ... ripensis dyocesum»
— — — 2: »Uniuersis presens ... sigillo nostro sigillari.»; *ikke* Understregningen L. 16—17.
- F. 3 r., — 1: »archydyacono Nicholao ... aliis debitis ecclesiarum»
F. 3 v., — 1: »T. dei gracia ... sunt appensa.»
— — — 2: »Domina. M. regina ... mense decembrj.»; *ikke* Tilføjelsen: »uxori» i Marg. t. h.
- F. 4 r., — 1: »Omnibus presens ... nos deberi uocari» † Tilføjelsen i Randen forneden: »Erichus dux ... ecclesie et capitulo.»
— — — 2: »cum nauibus nostris ... beate marie uirginis.»
- F. 4 v., — 1: »E. dei gracia ... et aliorum consiliariorum nostrorum»;
ikke Understr. L. 45—47.
- F. 5 r., — 1: »Ericus dei gracia ... omnia et singula» † Tilf.: »compelli» i Marg. t. v.; *ikke*: »rex» i Rand. f. o., de 17 røde Rubrikationstegn, Linjer. L. 5—6, 38—39, 42—43.
— — — 2: »permaneant ... supradictis.»
- F. 6 r., — 1: »Uniuersis ecclesie catholice ... duximus roborandam» † Tilf.: »firmat» i Marg. t. v. og vistnok ogsaa: »firmat» tilf. i L. 3 og: »rare» tilf. t. L. 4 i Marg. i Midten; *ikke* Understr. L. 16, 25.
- F. 6 r., — 2: »Datum ripis ... In presencia nostra.»; *ikke* Understr. L. 11—12 fra n.
- F. 6 v., — 2: »Gunnerus dei gracia ... Idus. Januarii. septimo»
- F. 7 r., — 1: »In nomine sancte ac ... competentes. duabus»
— — — 2: »prebendis a te ... Actum anno domini. M.^oCC.^o»
- F. 7 v., — 1: »Ixxiii. die pasche ... xiii. kalendas julij.» † Tilf. i Marg. t. v.: »holstacia»
— — — 2: »Gunnerus dei gracia ... secundo Idus septembris»; *ikke* Understr. L. 7—8 fra n.
- F. 8 r., — 2: »Ad honorem et gloriam dei ... pro nichilo habeatur.» † Tilf. i Marg. t. h.: »/ cum dicitur benedictus ... et fiet distribucio»; *ikke* Understr. L. 5, 17—20, 24—26, 37—38, 41—46.
- F. 9 r., — 1: »Frater Gwido. cardinalis ... minime valituris.»
- F. 15 r., — 1: »Anno domini. M.^oCC.^o ... que primo notantur»; »Ad prebendam communem ... bona in klaby»; *ikke* 1-Tallet i Randen f. o.,¹ Understr. L. 1—5, 8, 9. Rettelserne af L. 6—7.

¹ Dette Tal og de flg. indtil 22, der F. 15 r.—20 r. nummererer Præbenderne er ikke som af O. Nielsen antaget (O. Nielsen, p. XX) skrevet

- F. 15 r., Sp. 2: »Ad prebendam communem . . . cum lactiniis et. cetera.»
 F. 15 v., — 1: »Ad prebendam communem . . . xxiiii solidi. sterlingorum»; *ikke* Understr. L. 2, 5, 8, Tilf.: »kramærgaat» ml. 1. og 2. Indf.
 — — — 2: »Ad prebendam simplicem . . . Jacobus daal»
 F. 16 r., — 1: »Ad prebendam simplicem . . . thrugillus»
 — — — 2: »Ad prebendam simplicem . . . Item in østærwithæstath»
 † Tilf. i Marg. t. h.: »item colonia in warwith»
 F. 16 v., — 1: »Ad prebendam simplicem . . . in parochia wæstærth»,
 »ubi sunt . . . solidi farine soluuntur»; (*ikke* Tilf.: »in Jællingsysæl» ml. 5. og 6. Indf.) † i Randen f. n.:
 »Ericus rex . . . iiij solidi sterlingorum»
 — — — 2: »Ad prebendam simplicem . . . Juul.»
 F. 17 r., — 1: »Ad prebendam communem . . . duas oras. siliginis pro
 tercia.»; *ikke* Tilf.: »in Jællingsysæl» ml. 3. og 4. Indf.
 — — — 2: »Ad prebendam communem . . . Ubi est una domus.»
 F. 17 v., — 1: »Ad prebendam simplicem . . . in morsæ.»
 — — — 2: »In sinistro latere . . . et ora auene.»
 F. 18 r., — 1: »Ad prebendam communem . . . lundensis.»; *ikke* Rettelsen af L. 1—2.
 — — — 2: »Ad prebendam communem . . . ix ore annone. et cetera.»
 F. 18 v., — 1: »Ad prebendam communem . . . cum lactinijs. et cetera.»;
ikke Understr. i L. 2.
 — — — 2: »Ad prebendam simplicem . . . uno polidro»
 F. 19 r., — 1: »Ad prebendam communem . . . N. filstæth.»; *ikke* Understr. L. 9—10.
 — — — 2: »Ad prebendam simplicem . . . iohannes. he.»
 F. 19 v., — 1: »Ad prebendam communem . . . in quo nunc residet domina beatrix. v. (opr. x) solidi sterlingorum.» (*ikke* Tilf., Understr. og Rettelserne i 2. Indf., L. 5—6); »Item de fundo in grønærgath . . . v. solidi. sterlingorum.»
 — — — 2: »Ad prebendam simplicem . . . ebbonis»
 F. 20 r., — 1: »Ad prebendam communem . . . in harthæsysæl»

1291 af manus prima. Over Præbende Nr. 22 (F. 20 r., Sp. 2) findes Nummering som over de 21 første, og dette Nr. 22 er skrevet nøjagtigt som de andre Tal baade i Henseende til Tallets Form, Størrelse, Blækfarve og Placering. Der kan ikke raade Tvivl om, at Tallet 22 er skrevet af samme Haand som de 21 første Tal. Men Præbende Nr. 22 oprettedes først 1329, ²⁸/₁ (P. Terpager, Ripæ Cimbricæ, Flensburgi 1736, (Terpager), p. 131—32). Tallene kan altsaa først være fra efter nævnte Tidspunkt. Og da m. p. er en Ribekannik, som døde 1323, ¹²/₅ (se ndf. Afsnit 9), kan han følgelig ikke være Skriver af dem.

- F. 21 r., Sp. 1: »De ecclesia tundær... ij ore in festo andree.» (*ikke* Understr. af L. 3) + Rett. i sidste Linje og Tilf. herudfor: »dimidia marcha»
- F. 21 r., — 2: »De suenone maan ... De balgum iiii et de tundær iiii. — — — ++»; + Tilf. i Marg. t. h.: »nunc de acero esgi»
- F. 21 v., — 1: »In lacticiniis... cxx casei integri»; »De alia curia in rimø... nouiter emptum. attingh. —.» (*ikke* Tilf.: »hyelm» ov. 3. Indf.; Tilf.: »flynder» eft. 7. Indf.); + Tilf.: »frællæf et N. gunnæ sun» i Marg. t. v., »coloni in estath... eskil magh» i Randen f. n.
- — — 2: »De fuldern... emerunt nouiter», »Item in stadlæ... de colono ii solidi.»
- F. 22 r., — 1: »De molendino... de fundo dimidia marcha»; *ikke* Tilf.: »wllerop» o. 3. Indf., Tilf.: »gassy» o. 4. Indf.
- — — 2: »Item decima ecclesie beate virginis.»
- F. 23 r., — 1: »Iste misse dicendæ sunt... vsualis monete.» (*ikke* Tilf.: »cringholm» o. 4. Indf.); + Tilf.: »michael» i Marg. t. v.
- — — 2: »Item missa nicholai duus... Item curia in hornæ vbi sunt. iij domus» (*ikke* Tilf. o. L. 4 og o. og eft. L. 12—13); + Tilf. i Marg. t. h.: »kanutus», »Ista missa... dicuntur», »gr(?)», »xvi.»
- F. 23 v., — 1: »Item missa domini Nicholai kanuth sun... Item johannes villicus» (*ikke* Tilf.: »Jærnæ» eft. L. 4); + Tilf. i Marg. t. v.: »biorn», »agho»
- — — 2: »xi. solidos denariorum... de iohanne ketil sun.», »item missa in capella... et ultra», »In cringholm. x. solidi... qui tenet iij solidos terrarum», »missa domine cristine... Ad reparacionem capelle cedet», »Require inferius» (+ Overstregn. af d. foreg. Passus), »missa domini. Nicholai lændi... ij iuuenca et instrumenta», »Item curia in bifling... pecora nec instrumenta»; + Tilf. i Randen f. o.: »magister almarus tenetur. xx. marchis denariorum», i Marg. t. h.: »empta per dominum Wærnerum», i Rand. f. n.: »Ad missam prepositi... cum tribus coloniis ibidem.» (vistnok m. p.), »bona dicti domini... celebrando»
- F. 24 r., — 1: »Missa domini Jacobi pop... Missa domini Johannis Woltær sun ciuis ripensis»; *ikke* Tilf.: »in parochia brodenæs» midt i 3. Indf., 2 Tilf. i Midtermarg. ml. næstsidste og sidste L.
- — — 2: »Missa æggærd... preter ij oras», »De quodam fundo in farthorp... integra. ibidem.», »Ad missam domini cristiarni pæz... et cantoris ripensium» + i Rand. t. h.: »Ista missa... dicuntur», »vel amplius», »qua N. Jon?».

- d. forlængede Rett. udfor L. 3 i 3. Indf.: »pelle et necessarium eius perpetuo capelle»
- F. 24 v., Sp. 1: »Isti sunt Redditus... Item de ketillo gythæ sun ibidem. vi. ore. denariorum de fundo quodam» (*ikke* Tilf. o. 5. L. fra n., der strækker sig ud i Marg.: »Nota bene wæstærwythsteth... unum attyng terrarum»); + samtlige Tilf. i Rand. f. o., Marg. t. v. og Rand. f. n., Udstregningerne, Diagonaloverstregningen og Rammestreggerne.
- — — 2: »Item curia ripis ultra amnem... sicut in litteris conducentis patet»; + samtlige Tilf. i Rand. f. o., Marg. t. h. og Rand. f. n. og ovf. nævnte Streger samt Understregningen.
- F. 26 r., — 1: »Ripis. in communibus terminis... recipit vj solidos sterlingorum. et canonici xiiii solidos.» (*ikke* Understr. L. 4, 6, 7, 19); + Overskriften i Rand. f. o.: »Redditus ad... circa festum beati johannis baptiste.», Tilf. i Marg. t. v.: »fundo», »licet parum.»
- — — 2: »De quodam prato... in placito ripensi» (*ikke* Understr. i L. 6); + Tilf. i Marg. t. h.; »v marche denariorum vel amplius»
- F. 26 v., — 1: »De uno attingh integro... de domino nicholao billær»; *ikke* de L. 1, 5, 7, 11, 13, 25, 27 og 34 forekommende Understr.
- — — 2: »fratre eiusdem episcopi. xiii marche denariorum.», »De pratis ibidem... vii colonj qui dant», »In østærwithæstath... De tercio fundo ibidem vi ore denariorum.», »De uno fundo in biarghum... vel amplius» (*ikke* de L. 3, 9, 11, 12 og 18 forekom. Understr.); + Tilf. i Marg. t. h.: »Item xii... in thuuæ, iiii marchas», der danner sidste Del af de i 2. Passus staaende Linjer.
- F. 27 r., — 1: »De bonis in wilsleefh... quod nunc conducit eskil rathi»; *ikke* Tilf.: »in waretysl» efter L. 5; Understr. af L. 1, 5, 6, 13, 15—16 og 27.
- — — 2: »Medietas decime... Item in tangæ iiii skaar Item» (*ikke* Understr. i L. 10 fra n.); + Tilf. i Marg. t. h.: »qui per iiij annos et plures non sunt soluti»
- F. 27 v., — 1: »ad orientem vi skaar ex opposito agri cum dimidio predicti», »Item emit de iohanne tuki sun... sex marche denariorum annuatim»; + Tilf. i Rand. f. n.: »Item dictus dominus cristiarnus... capellano ibidem», »cum quodam agro... mykælængi»
- — — 2: »Item emit in parochia snethum... de quolibet genere annone. libere.», »Item emit a matheo tholfh sun... iiii. modii in haræzland.»

- F. 28 r., Sp. 1: »Item in wæstærwitstath. . . unius attingh. et cetera.»
 »Item emit de esberno thruls . . . duos paruos modios ordei»
- F. 31 r., — 1: »Anno domini M.°ccc°xiiij quarta feria pasche . . . quem dedit vbbo osæ sun.»

7. *Manus primæ Indførsler Aar for Aar.*

Manus primæ Indførsler i Oldemoder falder i 10 Dele (I—X). Det skal nu søges fastslaaet, hvornaar hver enkelt Del er blevet indført, og om m. p. senere har tilføjet noget, og da hvornaar.

I. *Bispeprivilegierne.* F. 1 r., Sp. 1—5 r., Sp. 2; heri medregnes for Overskuelighedens Skyld 1282 Haandfæstningen, F. 5 r., Sp. 1—2. Disse har med en lidt vilkaarlig Nummerering fra nyere Tid Numrene 1—43. Privilegierne er sammenstillet gruppevis efter Sagforholdet, saaledes at de Breve anføres først, der omhandler de ældste kongelige Privilegier. F. 1 r., Sp. 1 indledes Brevrækken med Rubrikken: »Priuilegia pro episcopo» i rødt Blæk, og hvert enkelt Brev er forsynet med et blaåt eller rødt Initial (undt. Brev Nr. 42). Her og der forekommer ogsaa røde Rubrikationstegn. Da m. p. overalt ansætter Initialanvisning til Vejledning for Rubrikator, maa denne være en fra ham selv forskellig Person. Dette ses ogsaa klart ved en Skriftsammenligning mellem Bogstavformerne i de 3 Rubrikker i gotisk Bogskrift, Rubrikator har skrevet (F. 1 r., Sp. 1; F. 6 r., Sp. 1; F. 21 r., Sp. 2) og m. p.'s Skrift (se navnlig Tegnene g, z, -4, m, n). Rubrikatoren er tilmed kendt, idet det er ældste Haand i Ribe Kapitels Nekrologium¹, der har bistaaet m. p. i Oldemoder. Nekrologiet er anlagt af denne ældste Haand, som er en Skriver med en klar, gotisk Bogskrift. Han forefindes fra F. 3 r.—176 v. (af ialt 182 F.), d. v. s. paa næsten hver eneste Side. Han har skrevet hver Dags Kalenderdata og dertil føjet 12 Dødsnotitser. Den sidste af disse er fra 1284, ¹⁷/₁₀². Da den første Indførsel med en anden Haand er en Dødsnotits fra 1285, ²⁷/₅³, har den ældste Haand i Nekrologiet saaledes afsluttet sit Arbejde efter 1284, ¹⁷/₁₀, og før 1285, ²⁷/₅. Han bruger intetsteds Initialanvisning. De i Oldemoder skrevne Rubrikker viser nu i Tegnene z, -4, a, g og r en saadan Lighed med denne ældste Haand (og Rubrikator) i Nekrologiet, at jeg ikke tager i Betænkning at fastslaa, at det er samme Haand, der forekommer begge Steder.

¹ G. k. S. 849 fol.

² F. 143 r.

³ Der ses her bort fra Notitsen F. 60 v. af ¹⁰/₅, der senere er blevet overstreget, hvorpaa den korrigerende Haand har tilføjet Aarstallet 1272.

Om Bispeprivilegiernes Tekst gælder det, at de alle er skrevet med samme Farve rødbrune Blæk og, som det synes, med en temmelig brednæbbet Pen. Dette gælder dog ikke Nr. 42, der er skrevet med mørkebrunt Blæk og med en spidsere Pen. Endvidere mangler her Rubrikatorens Initial, skønt m. p.'s Initialanvisning forefindes. Efter det foreliggende kan der ikke være Tvivl om, at m. p. har gjort et Ophold, inden han skrev Nr. 42. Dette stemmer med, at Nr. 42 er fra 1297, ³⁰/₁₀, mens det sidste af de øvrige Bispeprivilegier er Nr. 25 fra 1289, ¹²/₁¹.

II. *Kapitelsprivilegierne*. F. 6 r., Sp. 1—7 v., Sp. 2. De har Nummereringen 44—52, 54—63 (Nr. 53 er ikke skrevet af m. p.). Privilegierne er sammenstillet efter Udstedere, idet der indledes med kongelige og fortsættes med biskoppelige Privilegier (og 2 hertil hørende fra Pave og Ærkebisp). Dog er der et Brud mellem Nrr. 50 og 54, der begge er Bispeprivilegier, da Nrr. 51—52, som er kongelige, kommer ind imellem. Indenfor de 2 Hovedgrupper er Sagforholdet igen fremherskende ved den indbyrdes Gruppering. Ogsaa denne Privilegieliste indledes med en rød Rubrik og har blaa og røde Initialer skrevet af den ovf. omtalte Rubrikator. Imidlertid mangler Initialet ved Brev Nr. 51, der ellers har Initialanvisning, og Nr. 52 har et simpelt Blækinitial. Betragter man nu Nr. 51, faar man en Anelse om, at der maa ligge et Ophold imellem m. p.'s Indføring af de foregaaende Numre 44—50 og af dette. Dels er Blækfarven mørkebrun i Forhold til den rødbrune Farve i Nrr. 44—50, dels er Pennen spidsere end i de nævnte Numre. Naar man hertil lægger, at Nr. 51 er fra 1299, ²³/₇, mens det yngste af de andre, Nr. 49, er fra 1273, ²⁷/₈, bliver det indlysende, at der maa ligge et Ophold, inden m. p. indførte Nr. 51. Sammenstillen man denne Iagttagelse med den ovf. anførte om Nr. 42 i I, er det slaaende, hvor parallelle Tilfældene er. Forud gaar i begge Tilfælde en lang Række Breve, der alle har Initialer, og som er skrevet med rødbrunt Blæk og

¹ Naar Kinch, (J. Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen I, Ribe 1869), p. 101, og med ham O. Nielsen (O. Nielsen, p. V—VI) mener, at Indførslerne i Bispeprivilegierne er standset grundet paa Adskillelse (eller Stridigheder) mellem Bisp og Kapitel, er dette næppe rigtigt. For det første maa det omtalte Privilegium af 1297, ³⁰/₁₀, som det skal vises ndf., være indført efter 1299, ²³/₇, mens den Statut, der skulde have givet Anledning til Adskillelsen og derpaa til Standsningen i Indførslerne, er fra 1298, ³/₄. Men dernæst er der i Listen over Privilegierne for Kapitlet (i hvis Hænder Oldemoders Førelse uden Tvivl reelt og formelt laa), kun indføjet et eneste senere Privilegium (af 1309, ²⁹/₇), mens der dog foreligger senere kongelige Privilegier for det, f. Eks. fra 1313, ¹⁵/₆ og 1320, ²⁸/₆, (Terpager, p. 183—84). Listerne er *begge* ufuldførte, ligesom m. p. s. Indførselsrækker i det hele langt fra er fuldstændige.

brednæbbet Pen, og derpaa følger 2 Breve, der er udstedt senere, men omtrent samtidigt, begge mangler indskrevet Initial og afviger i Fællesskab m. H. t. Blæk og Pen. Der kan efter det foreliggende ikke være Tvivl om, at vi har 2 Skriveperioder for os. Først har m. p. paa samme Tidspunkt indført alle de ensartede Breve i de 2 Lister, og senere har han paa een Gang tilføjet Nrr. 42 og 51. Da det sidste af de ensartede Breve er fra 1289, ¹²/₁, maa den første Skriveperiode ligge efter denne Dato. Det første af de 2 tilføjede Breve er fra 1297,³⁰/₁₀ og det sidste fra 1299, ²³/₇, hvorfor den første Periode maa ligge forud for 1297, ³⁰/₁₀, mens anden Skriveperiode maa ligge efter 1299, ²³/₇.

Betragter man nu videre Nr. 52 af 1309, ²⁹/₇, ses det ganske tydeligt at afvige fra Nr. 51 (og de foregaaende Nrr.) ved sin ensartede lidt lysere brune Blækfarve og ved sin spidse Penneføring. Endvidere er der her som det eneste Sted i de 2 Privilegielister skrevet et Initial med Blæk af m. p. selv, men ingen Initialanvisning. Der maa da ligge et Ophold mellem Nr. 51 og Nr. 52, og dette passer godt med, at Nr. 51 er fra 1299, ²³/₇, mens Nr. 52 først er fra 1309, ²⁹/₇. Her har vi saaledes en tredje Skriveperiode i Kapitelsprivilegierne. I første Skriveperiode, 1289, ¹²/₁—1297, ³⁰/₁₀, har m. p. indført Nrr. 44—50, 54—63 (samt Nrr. 1—41, 43 i I). Dog ligger Indførelsen uden Tvivl nærmest det førstnævnte Aar, da den senere (F. 15 r. ff.) indskrevne Præbendeliste er fra 1291. Første Skriveperiode ligger saaledes o. 1290. I anden Periode, 1299, ²³/₇—1309, ²⁹/₇, har han indskrevet Nr. 51 (og Nr. 42 i I), og i tredje Periode efter 1309, ²⁹/₇, har han indført Nr. 52. Det bliver nu forstaaeligt, at Nrr. 51—52 bryder den oprindelige, af m. p. anlagte Gruppering af Brevene efter Udstedere.

III. *Kapitelsstatutterne*. F. 8 r., Sp. 2. Rækkefølgen er tildels kronologisk. De enkelte Bestemmelser har Initialer og i Marginen m. p.'s Anvisninger herpaa. Den sidste Statut, der anføres, er rimeligvis en fra 1282, efter hvilken Tid Listen maa være opsat. Imidlertid er Listens Ductus, Blækfarve og Pennetykkelsen ganske den samme som i Stykkerne, der er skrevet i den første Skriveperiode o. 1290. Da Initialerne og Anvisningen ogsaa svarer til de tilsvarende Forhold i første Periode, tager jeg ikke i Betænkning at henregne III hertil.

IV. *Afladslisten*. F. 9 r., Sp. 1. Rækkefølgen i Regesterne er bestemt af Sagindholdet og Modtagernes Rang. M. H. t. Skrift og Initialer forholdes der som ved III, hvorfor Indførelsen kan ansættes til o. 1290.

V. *Præbendelisten*. F. 15 r., Sp. 1.—20 r., Sp. 1. De enkelte Præbender er nummereret fra Nr. 1—21, med Tal, der som ovf. vist¹ ikke som hidtil antaget stammer fra m. p. men er kommet til efter 1329, ²⁸/₁. Listen angiver selv sin Tilblivelsestid: 1291. Det oplyses, at der da var 21 Præbender nl. 12 »communes» og 9 »simplices». I højre

¹ Ovf. p. 139, Note 1.

Side af Koret, hedder det, findes 11 (til Præbenderne svarende Pladser,) der først opregnes (Nrr. 1—11). Dernæst opregnes Præbenderne (med henhørende Plads) i venstre Side af Koret (Nrr. 12—21). De 2 Prælater, Ærkedegn og Kantor, nævnes først paa hhv. højre og venstre Side. Rækkefølgen i Listen maa da være bestemt af Kannikernes Placering i Korstolene, hvilket igen beror paa Ancienniteten¹. Som Følge heraf er de 2 Arter Præbender blandet mellem hinanden i Listen. Initialforholdene svarer til første Skriveperiodes (o. 1290). De enkelte Præbender er skrevet øverst paa hver sin Spalte, og de til hvert enkelt hørende Ejendomme er da opførte i Spalten. Ved Præbenderne Nrr. 4, 5, 8, 11, 13, 18, 20 og 21 er der imidlertid ikke opført noget Gods med m. p's Haand, og Kinch antager da, sikkert med Rette, at nogle af Kannikerne har forsømt at indlevere deres Liste over Præbendets Godsmængde². Det Præbende, hvis Gods er omhyggeligst opregnet, er Nr. 9, (der 1291 indehavdes af Magister Aastrød) hvilket, som det skal vises ndf. i Afsnit 9, har sin særlige Forklaring. Efter sit Anlæg af Listen har m. p. senere arbejdet i den. Ved Præbende Nr. 3 (F. 15 v., Sp. 1) har han korrigeret en Lejeafgift. Ved Nr. 9 (F. 17 r., Sp. 1) har han i første Omgang kun skrevet Hovedlinjen om Indehaveren. Senere har han derpaa fyldigt opregnet det tilhørende Jordegods. M. p. har selv skrevet Rubrikationstegnene i disse Tilføjelser, mens de i Listen iøvrigt er tegnet med rødt af Rubrikator. Ogsaa i de Dele af I og II, der tilhører første Skriveperiode, findes der blækskrevne Rubrikationstegn; men dels er de finere skrevne, dels veksler de med røde. Hertil kommer, at Blækfarve og Penneføring stærkt minder om tredie Skriveperiode (efter 1309, ^{29/7}). Det kan derfor anses for rimeligt, at Tilføjelserne ved 9. Præbende ikke tilhører første Periode, men snarere tredie. Ved Præbende Nr. 12 (F. 17 v., Sp. 2) er der vistnok ogsaa et Ophold imellem m. p.'s Indførelse af Hovedlinjen og Opregningen af Jordegods (fra: »pertinet...» og ud). Det samme gælder om 14. Præbende (fra: »De quatuor alcioribus...» og ud). Nogen nærmere Tidsansættelse af disse sidste Tilføjelser kan dog ikke gives.

VI. *Fællesgodslisten*. F. 21 r., Sp. 1—22 r., Sp. 2. Først opregnes en Række Ydelser i Penge. Derpaa opregnes Ydelser i Smør og Ost, igen i rede Penge samt i Tiende (denne sidste Rubrik er ikke udfyldt). Der tages Hensyn til Tidspunktet for Erhvervelsen, idet de ældste Erhvervelser gennemgaaende nævnes først, ligesom de Ydelser indenfor de enkelte Grupper, der stammer fra samme Lokalitet, holdes sammen. De i nærværende Liste af m. p. indførte Stykker viser, som det synes, 3 Skriveperioder. Til den første hører alt, hvad m. p. har skrevet F. 21 r.,

¹ Jfr. Kinch, p. 588; J. O. Ahrnung: Roskilde Domkapitels Historie I, Roskilde 1937, p. 132 m. Note 203.

² Kinch, p. 102.

Sp. 1—2. Efter den røde Rubrik og Indramning samt efter de røde Rubrikationstegn og Initialer tilhører dette første Nedslag i Listen den første Skriveperiode o. 1290. Det følgende, fra F. 21 v., Sp. 1—22 r., Sp. 2, maa tilhøre en senere Tid, da de røde Farver mangler. Thi Rubrikator har iøvrigt længere henne, i Messelisten og i den første Fabricagodsliste, forsynet de første Rækker af de foreliggende Indførsler med røde Streger og Rubrikationstegn. Hvor disse mangler, er man følgelig berettiget til at antage, at de der staaende Indførsler ikke har været der, da Rubrikator arbejdede (jfr. ovf. om de manglende Initialer ved Brevene Nrr. 42, 51—52 i I—II). Dette gælder for Fællesgodslestens Vedkommende Resten fra F. 21 v., Sp. 1. Men ogsaa her indenfor synes der at være 2 Skriveperioder. Den første Periode omfatter det af m. p. F. 21 v., Sp. 1, skrevne (undt. Rettelserne af Talangivelserne og sidste Linje fra: »Item ibidem dimidium...» og ud samt Navnet i Marg. t. v. og de 5 Linjers Tilf. i Rand. f. n.); fremdeles de 2 første Notitser F. 21 v., Sp. 2 indtil: »De colono ibidem», hvilket vistnok ogsaa gælder Notitsen længere nede: »In hee... de colono. ii. solidi». Det samme gælder de 2 første Indførsler F. 22 r., Sp. 1 til og med: »... et lactinia. et cetera.» samt længere nede: »In uldrop... Tuuo. solidum siliginis.» Om alle disse Stykker maa det siges, at de efter Blækfarve og Ductus hører sammen og i Fællesskab stikker af fra de øvrige af m. p. her skrevne Stykker. Denne anden Skriveperiode i Fællesgodslisten synes at ligge noget op i 1290'erne. Dette støttes paa, at det F. 22 r., Sp. 1 omtalte Gods i Uldrup paa 12 Mk. Guld, formentlig er det Uldrup-Gods paa 12 Mk. Guld, som erhvervedes til Fællesgodset 1293, $\frac{22}{7}$ eller i det mindste kort efter $\frac{15}{8}$ ¹. De nævnte Stykker er da indførte engang efter Sommeren 1293. De resterende Indførsler af m. p. F. 21 v., Sp. 1—22 r., Sp. 2 synes ved deres Rubrikationstegn og enkelte af dem ved deres Ductus at nærme sig den ovf. i II konstaterede 3. Skriveperiode fra efter 1309, $\frac{29}{7}$; men noget bestemt kan ikke siges herom.

VII. *Messelisten*. F. 23 r., Sp. 1—24 r., Sp. 2. I Opregningen af Messerne overholdes en vis Tidsfølge, idet de ældste Stiftelser som Regel anføres først. Der er sket en Mængde Tilføjelser til Listen, og ialt kan der med lidt Forsigtighed skelnes mellem 4 vigtigere Skriveperioder. Første Periode omfatter, hvad m. p. har skrevet F. 23 r., Sp. 1, ib. Sp. 2 (undt. Tilf. i Marg.: »Ista missa... dicuntur» samt L. 10—11: »in farthorp... xii. ore. denariorum.»). Endvidere F. 23 v., Sp. 1: alt (undt. Tilf. i 3. Indf. fra: »Qui emit de matheo... vel plus» samt Tilf. i 4. Indf.: »et prepositus... videlicet viij skaar.»); ib. Sp. 2: de 3 første Ord: »xj. solidos denariorum.» samt L. 7: »Item missa in capella episcopi

¹ Diplomatarium Danicum, ed. Fr. Blatt, G. Hermansen, C. A. Christensen m. fl. II Rk, Bd. 1—5, 9, Kbh. 1938—46, (D. D.) II, 4, Nr. 109.

cristiarnj.». Samtlige her nævnte Indførsler er forsynede med røde Streger og Rubrikationstegn, men har ingen Initialer, hvilket viser, at de tilhører en tidlig Skriveperiode. Bisp Kristians Kapel, der omtales, stiftedes 1292, $\frac{26}{5}$ ¹, og efter det Tidspunkt maa Listen saaledes være anlagt. Maaske kan man ogsaa finde frem til en terminus ante quem. F. 23 r., Sp. 2 staar i Marg. t. h.: »Kanutus», skrevet af m. p. samtidigt med den i Spalten skrevne Notits om Kansler Niels' Messe. Da en Præst Knud før 1294, $\frac{17}{9}$, vides at have siddet inde med en Gaard i Ribe i Kraft af at være tjenstgørende ved Kansler Niels' Alter², kan der næppe være Tvivl om, at det af m. p. i Marg. tilskrevne Navn (ligesom de andre udfør Messerne tilskrevne Personnavne) gaar paa den Præst, der varetog Messen. Men netop 1294, $\frac{17}{9}$, afgav Knud den omtalte Gaard, der aabenbart har været Alterpræstens Residens, og selvom det ikke siges i Brevet, at han samtidigt fritoges for de Pligter, der var knyttet til Besiddelsen af Gaarden, har dette vel nok været Tilfældet. Knud har da kun forrettet Tjeneste ved Alteret i Tiden forud for 1294, $\frac{17}{9}$. Den af m. p. skrevne Notits om ham samt hele det første Anlæg af Messelisten skulde da have en terminus ante quem i dette Tidspunkt. 1292, $\frac{26}{5}$ og 1294, $\frac{17}{9}$ angiver saaledes, som det synes, Grænserne for første Skriveperiode i Messelisten. Anden Periode omfatter de nævnte Tilf. i 3. og 4. Indf., F. 23 v., Sp. 1 samt ib. Sp. 2, den første Halvdel (med Tilf. i Rand. f. o. og Marg. t. h.) undt. de ovf. nævnte der tilhørte første Periode til og med: »... iiii solidos terrarum.». De enkelte Stykker, der her er samlet, synes dog ikke alle at være indførte paa samme Tid, selvom de hører sammen ved Lighed i Blækfarve, Ductus og Penneføring. Det eneste, der lader sig datere er L. 9—11 samt: »de duabus domibus» i L. 12, »et ultra» i L. 13 og hele L. 18, der efter Angivelsen L. 9 stammer fra 1306. Den tredje Skriveperiode omfatter Resten F. 23 v., Sp. 2 fra: »missa domine cristine...» og Spalten ned (undt. Overstregningen af L. 20—26 med tilhørende: »Require inferius» og Stykket »Ad missam prepositi cristiarni... cum tribus coloniis ibidem»). Endvidere omfatter den hele F. 24 r., Sp. 1 og i Sp. 2 forfra til og med: »... de terciã parte vnus atting integra. ibidem.». Desuden maaske Tilf. ib. i Marg. t. h. (undt. :»Ista missa... dicuntur.»). Ogsaa indenfor de her opregnede Stykker kan der ses Tilføjelser, der viser, at de ikke alle er indførte paa samme Tid. Dog har de skriftmæssigt betydelig Lighed med hinanden. Efter en Stiftelse af Hr. Kristian Pæz, omtalt F. 23 v., Sp. 2, maa Nedskrivningen af disse Stykker ligge efter 1310, $\frac{30}{4}$ ³. Til det fjerde Indførselstrin hører endelig det, der ovf. under

¹ D. D., II, 4, Nr. 73.

² ib. Nr. 138.

³ Corpus diplomatum regni Danici, ed. Fr. Blatt et C. A. Christensen, Hauniæ, 1938 (Atlas), Nr. 485.

det tredje undtoges F. 23 v., Sp. 2 og F. 24 r., Sp. 2 (i Marg. t. h.) samt Resten af det ib. af m. p. skrevne fra: »Ad missam domini cristiarni pæz . . .» og ud + endelig Tilf. F. 23 r., Sp. 2: »Ista missa . . . dicuntur» samt L. 10—11: »in farthorp . . . xii. ore. denariorum». De her opregnede Indførsler hører sammen ved Ductus og Penneføring samt derved, at der i de 2 Messer, der særligt omtales, indledes med et: »Ad» foran Messens Navn, hvilket er exceptionelt. Da der i et af de til fjerde Indførselstrin hørende Stykker forekommer en Stiftelse af Provst Kristian fra 1310, ^{30/7}1, maa dette Tidspunkt være terminus post quem for Indførelsen.

VIII. *Første Fabricagodsliste.* F. 24 v., Sp. 1—2. Opstillingen er noget tilfældig. Der indledes med Pengeydelse, og senere følger Naturalydelse; men de 2 Arter er ikke holdt ude fra hinanden. Hist og her er der endvidere ordnet efter Lokaltet; men heller ikke dette er gennemført. Naar Listen er blevet saa uordentlig, som den er, skyldes det ikke mindst de mange senere Tilføjelser og Rettelser. Tilsidst er hele Siden blevet overstreget, og man henvises til et andet Læg. Hvis man skal prøve at opdele Indførslerne efter Tid, føres man til at opstille 2 Hovedperioder. Første Periode bestemmes af de med rødt markerede Stykker, der gaar fra øv. Sp. 1 ned til Midten af Sp. 2 (til og med: » . . . de balghum. de ebbone.») undt. de mange Rettelser og Tilføjelser. De fleste er let kendelige ved afvigende Ductus, lysere Blæk og tyndere Pen samt ved deres Placering. Undtagelserne omfatter: F. 24 v., Sp. 1: L. 2: ». xx.» rettet til: ». xxij.»; L. 4: ». xvi.» rett. t. ». xvij.»; L. 6: » iij marche cum dimidia.» rett. t.: »iiji marche»; over L. tilf.: »plus valet»; L. 7: Overstr. af: »ingilbrich.»; L. 10: tilf. o. L.: » + plus.»; L. 17: »de quo achi nicholai»; hele L. 18 tilf.: »de fundo in vico . . . petro Jonnæs sun»; L. 19: tilf. o. L.: »valet plus»; L. 20—23 tilf.: »Set pro illis . . . xii marche denariorum In andree.»; L. 24: o. L. tilf.: ». x. solidi cum dimidio.»; samt L. 24—25: »Item . xi. solidi . . . episcopi cristiarnj.»; L. 27: tilf.: »non» o. L., L. underprikket; L. 28—29: Overstr.; L. 31: »Sunt. coloni vij . . . cum modio ripensi. ordej.»; L. 33—34: Underprikning; L. 35: »xiii. marche denariorum.»; L. 39—42: »de quibus postea — . . . de fundo quodam»; F. 24 v., Sp. 2, L. 4—5: »capitulo seu canonicis . . . vi. solidi siliginis»; L. 9—11: »scilicet. x. ore annone . . . de Jalingsysæl»; L. 13: »dimidia marcha . . . ibidem dimidia marcha»; L. 14: »mialdærn»; L. 15—19: »pro circa xv. modios . . . domina ælsufh»; L. 20—21: »vbi agri . . . in duobus locis.»; L. 22: tilf. o. L.: »modii». Hertil kommer som Undt. samtlige Tilf. i Rand. f. o. og f. n. og i Marg. t. v. Listen med sine første Indførsler synes at være blevet til lidt ind i 1290'erne. Dels staar den efter Messelisten, der rimeligvis er nedskrevet i sin første Form 1292—1294, dels har den samme Anvendelse af den røde Farve

¹ Atlas Nr. 492.

som denne. Og endelig maa den være blevet til før 1297, ³⁰/₁₀, hvor Rubrikator ikke længere arbejdede i Hdskr. I en anden Skriveperiode er Resten af Sp. 2 blevet skrevet; men hvornaar dette er sket, kan ikke siges bestemt. Dog har man en terminus ante quem, idet Bisp Kristian 1305, ¹⁷/₄, lejede den Gaard i Skt. Hansgade¹, der her i Listen omtales i Almindelighed mellem Ejendommene. I den anden Fabricagodsliste fra 1317 o. ²⁴/₆ hedder det, at Bispen (nu Jens) bor der, og det vilde der sikkert ogsaa have staaet her, dersom Notitsen var nedskrevet, efter at Bispen havde lejet Gaarden 1305, ¹⁷/₄ — hvad den følgelig ikke kan være. Der er iøvrigt mange Rettelser af Talangivelserne samt Tillæg og Korrektioner af forskellig Art ogsaa i denne anden Indførselsrække. Alle disse Rettelser er kommet til senere. De omfatter F. 24 v., Sp. 2: L. 22—23: Tilf. e.: »ebbone», »...» (udvisket); L. 24: »in sancti andree»; L. 25—28: 4 gange: Understr. + »vacat hic... scriptum (est)»; L. 30: Underprikn.; L. 31: Underprikn. +: »dimida marcha»; L. 43: »in vico sancti Johannis.»; L. 44: »et qua pro parte emit ecclesia» samt alle Tilf. i Marg. t. h. og i Rand. f. n. (saavidt det kan ses). Hele Siden er omsider blevet overstreget med et Diagonalkryds og indfattet i blæktrukne Rammeliner med Tilføjelsen (i Rand. f. o.): »vacat: Require in alio quaterno», hvilket gentages i Marg. t. v. Overstregningen maa være foretaget 1317, da anden Fabricagodsliste anlagdes, og m. p. kunde undvære denne første Liste. Da den, som naturligt var, har tjent ham som Forlæg til den anden Liste, stammer de fleste af Korrektionerne og Tilføjelserne uden Tvivl ogsaa fra Tiden for Anlæggelsen af anden Liste (1317 o. ²⁴/₆). Dette passer med, at Notitserne genfindes i rettet Form i anden Fabricagodsliste.

IX. *Anden Fabricagodsliste.* F. 26 r., Sp. 1—28 r., Sp. 1. Opstillingen er i denne Listens anden Form betydeligt mere systematisk end i den første. Listen falder i 2 Dele. Først nævnes de Ejendomme, som tilhører Fabricafondet i Ribe med tilhørende Pengeydelse og derpaa Ejendommene paa Landet. Ydelserne fra disse sidste er dels i Penge dels i Naturalier. Opregningen retter sig fortrinsvis efter Lokaliteten. Derpaa følger Indtægterne fra Tiende, Mariestud og Marieost og Bemærkninger om Anvendelse af visse Beløb til Særformaal. I anden Del opregnes alle de Ejendomme, som Kirken senere har erhvervet ved Køb eller Gave. Til denne Tvedeling svarer 2 Skriveperioder. I Listens Overskrift angives Tidspunktet for Affattelsen (af dens første Del) til 1317 omkring ²⁴/₆. Denne Tidsangivelse forekommer igen med en ringe Ændring F. 27 r., Sp. 2 sammen med m. p.'s Signatur, og dette afslutter saaledes tydeligt nok første Indførselsrække. Imidlertid er der en Del senere Tilføjelser til Listens første Del, og disse maa følgelig være tilkommet efter 1317 omkr. ²⁴/₆. Disse Tilføjelser er: F. 26 r., Sp. 1,

¹ D. D. II, 5, Nr. 362.

L. 8—10: (fra: »ii. solidi sterlingorum nouorum xvi vlnas predictas»); ib. Sp. 2, L. 7—10: (fra: »et postea anno domini xxij^o M^oCCC^o . . . in placito ripensi»), hvilken Tilf. tilmed er dateret med 1322, ²⁰/₂; F. 26 v., Sp. 1: i 1. Indf. (fra: »hunc locauit . . . pro. ij. grossis annuatim»), 7. Indf. (fra: »Item in eodem . . . xii. skar») samt ib. Sp. 2, 2. Indf. (fra: »videlicet dimidium holm . . . iiij skaar in thuæ.»).

Til anden Skriveperiode hører alle efter F. 27 r., Sp. 2, L. 29 skrevne Stykker fra: »Item ecclesia emit de nicholao gunnæ sun . . .» og Resten af Listen ud. Hertil kommer de ovf. anførte Tilføjelser til Listens første Del. Indenfor de i denne anden Periode nedfældede Stykker kan der imidlertid ogsaa fastslaas flere Tempi ved Indførelsen. 4. Indf. F. 27 v., Sp. 1 omhandler en Retshandel af 1319, ⁶/₄. Den derpaa følgende Notits er lidt yngre, idet den stammer fra e. 1319, ¹⁴/₈. Resten af Indførslerne maa saa ligge efter denne Dato. En saadan nyere Tilf. synes at begynde F. 27 v., Sp. 1, L. 42 fra: »Item ad dictam curiam . . . in tercio loco xxiiii skar.». Denne Tilføjelse har igen faaet et Tillæg fra: »Item dictus dominus cristiarnus . . . capellano ibidem.». Ogsaa til den flg. Indførsel er der et senere Tillæg fra: »cum quodam agro . . . in mykælængi». Begge disse nævnte Tillæg staar i Randen, men er ved Kors angivet at tilhøre Teksten paa de 2 bestemte Steder. De 2 sidste Spalter, F. 27 v., Sp. 2—28 r., Sp. 1 synes endelig skrevet i 2 Træk, idet alle de første Indf. er skrevet paa een Gang for sig, mens den sidste (fra: »Item emit de thorkillo røth . . . duos paruos modios orde») er tilskrevet senere med Dateringen: »tercia feria post festum omnium sanctorum». Maaske stammer ogsaa denne Tilf. fra 1319 (Skriftforskellen mellem den og de omtalte Stk. fra 1319 er kun ringe), hvilket med den nævnte Datering giver ⁶/₁₁.

X. *Kostbarhedslisten*. F. 31 r., Sp. 1. Den angiver selv sin Tilblivelsestid: 1313, ¹¹/₄¹. Den falder i 2 Dele, der er adskilte ved et Spatium. Første Del omhandler de Kostbarheder, der findes i Kisten, mens anden omhandler dem, der findes udenfor. Der kan tydeligt skelnes 2 Skriveperioder. I den første har m. p. skrevet forfra i første Afsnit til og med: »cum aliis ymaginibus. et cetera.». Samtidigt har han i 2. Afsnit skrevet fra: »Item extra archam . . . Item pixis parua argentea». I anden Periode har han til første Afsnit føjet Linjerne: »Item unum par vestium (underprikket) . . . ij coopertoria preciosa pro corporalibus.», og til andet Afsnit Linjerne: »Item parua corona argentea . . . Item duo tabardi. pro diebus ieunalibus.» I begge Passager findes desuden talrige Korrektioner og Interpolationer. Men disse findes næsten udelukkende i de i første Periode indførte Stykker, hvorfor de sandsynligvis er skrevet af m. p. samtidigt med, at han gjorde Til-

¹ O. Nielsens Angivelse: 1312 kan ikke være rigtig, da der tydeligt nok skelnes 3 Streger efter x'et (M. cccxij).

føjelser i anden Skriveperiode. Som en sidste Tilføjelse er skrevet sidste Linje: »Item calix bonus auratus quem dedit vbbo osæ sun.», der er underprikket og overstreget.

Opstiller man nu m. p.'s Præstationer kronologisk, viser det sig, at han har arbejdet som Skriver i Oldemoder næsten fra Aar til Aar i mere end 3 Aartier (c. 32 Aar). Omkr. 1290 (d. v. s. e. 1289, ¹²/₁, og ikke senere end 1291), har m. p. skrevet Brevene Nr. 1—41, 43 i Bispeprivilegierne og 44—50 og 54—63 i Kapitelsprivilegierne, endvidere Kapitelsstatutterne og Afladlisten samt første Indførselsrække i Fællesgodslisten. 1291 skrev han Præbendelisten og imellem 1292, ²⁶/₅ og 1294, ¹⁷/₉, vistnok den første Periodes Nedslag i Messelisten og i første Fabricagodsliste, hvilken sidste har foreligget idetmindste før 1297, ³⁰/₁₀. Efter sommeren 1293 har m. p. skrevet anden Indførselsrække i Fællesgodslisten. Efter 1299, ²³/₇, men før 1309, ²⁹/₇, har han tilføjet Nrr. 42 og 51 til hhv. Bispe- og Kapitelsprivilegierne. Før 1305, ¹⁷/₄, skrev han i anden Hovedperiode i første Fabricagodsliste, og 1306 skrev han i anden Omgang i Messelisten. Efter 1309, ²⁹/₇, har han tilføjet Nr. 52 til Kapitelsprivilegierne og vistnok ogsaa Tillæget i Præbende Nr. 9 til Præbendelisten samt skrevet i 3. Periode i Fællesgodslisten. Efter 1310, ³⁰/₄, har han arbejdet i 3. Periode i Messelisten og efter 1310, ³⁰/₇, sammesteds i 4. Omgang. 1313, ¹¹/₄, opsatte han Listen over Kirkens Kostbarheder, idet han da skrev de første Indførsler heri. 1317 foretog han Overstregningen af første Fabricagodsliste og 1317 o. ²⁴/₆ anlagde han første Del af anden Fabricagodsliste. Imellem sidstnævnte Tidspunkt og 1319, ⁶/₄, begyndte han Fortsættelsen, anden Del, af Listen og e. 1319, ⁶/₄ og ¹⁴/₈ og vistnok ogsaa ⁶/₁₁ føjede han nye Stykker til denne Del. Endelig e. 1322, ²⁰/₂, indførte han en sidste Notits i Listens første Del.

8. *Manus prima som Brevskriver.*

M. p. kendes ikke blot som Hovedhaanden i Oldemoder. Analyserer man Skriften i de originale Privathreve, der er udstedte i Aartierne op til og efter Aar 1300 i Ribe, eller som omhandler Ribeforhold i nævnte Tidsrum, genfinder man m. p. i 12 af dem¹. Disse 12 Originaldiplomer, der alle er daterede, spænder over Aarene 1289 u. D.—1315, ³¹/₇. 3 af dem har angivet Udstedelsessted², og de har her Ribe. De omhandler alle Ribeforhold. Udstederne er for 4 Breves Vedkommende Ribe Kapitel;

¹ Atlas Nr. 268, 290, 293, 298—300, 305—07, 312, 503, 558.

² ib. Nr. 268, 298, 503.

2 er udstedt af Bispen smstds., 2 af Raadmændene og Borger­skabet i Byen. 4 Breve endelig er udstedte af Privatpersoner om Ejendomsoverdragelser; men i 2 af dem er Kapitlet Køberen, og i de 2 sidste er Køberen en Riber Kannik. Udover Skriftfælles­skabet har de 12 Breve ikke noget fælles Særpræg, der kunde vise tilbage til m. p.'s Virksomhed, hverken i den ydre Form (Konsistens, Størrelse, Besegling, Foldning) eller i den indre (Diktaten). Der skal endnu bemærkes, at m. p. har forsynet eet af sine Breve med en Paaskrift paa Bagsiden. Det er udstedt 1293, ²⁵/₁, af Ribe Kapitel og omhandler en Ejendomsoverdra­gelse til Magister Aastred fra Kapitlet¹. Efter at have skrevet Brevet har m. p. bagpaa opnoteret Vidnerne til Retshandelen med flg. Ord: »presentibus P. cantore. Jacobo d(e) (do i Orig.) Gulaker. Aghone et Christierno. Tupi sun».

9. *Manus primae Identitet.*

Vi er i den heldige Situation, at m. p. selv en Gang har til­kendegivet sin Identitet. 1317, før ²⁴/₆ afsluttede han første Del af anden Fabricagodsliste med Ordene:

»Scriptum anno domini. M.° ccc°xvij°. Ante festum beati iohannis baptiste. per astratum canonicum ripensem et tutorem ecclesie».

Denne Kannik Aastred kendes fra Aarene 1288, ¹³/₈—1323, ¹²/₅. Han forefindes første Gang 1288, ¹³/₈, som »Magister og Kannik i Ribe». Han var da tilstede i Brügge, hvor han overrakte en italiensk Købmand 133 ¹/₃ Mk. Sølv som Ribekirkes Gæsteri­afgift til Kardinallegaten Johannes af Tusculum i dennes første Legationsaar². Han ses saaledes straks at have været en betroet Mand indenfor Ribe Kapitel. 1289 u. D. skrev han derpaa med Ribe By, Raadmænd og Franciskanerkonvent som Udstedere en Vidisse af den Kvittering, han fik af Købmanden². 1291 nævner Magister Aastred sig selv som Indehaver af det 9nde Præbende, et Fællespræbende³. Betegnende nok er det dette Præbende, hvis

¹ Atlas Nr. 290. Rigsarkivet, Ribe Kapitels Breve u. nævnte Dato. Derimod er det næppe rigtigt, naar det i Diplomatariet (D. D. II, 4, Nrr. 84 og 130, de diplomatariske Noter) hedder, at han har skrevet bagpaa 2 andre Breve, der angaar Ribe. Ved det første Brev, der er fra 1292 (Nr. 84) umulig­gøres dette af Tegnene g, -n, -s, og Titulus. I den anden Paaskrift paa et Brev af 1294, ¹²/₆ (Nr. 130) afviger Forkortelserne for »quod» og »-us» for stærkt fra de tilsvarende hos m. p., til at denne kan have skrevet Paaskriften.

² Atlas Nr. 268.

³ O. Nielsen, p. 64.

Indtægter er fyldigst angivne af samtlige 21. Da Rækkefølgen af Præbenderne er bestemt af Indehavernes Anciennitet, kan Aastred som den tredje-sidste i højre Side ikke have været Kannik ret længe i 1291. 1293, ²⁵/₁, skrev Magister Aastred et Brev med Kapitlet som Udsteder ¹. Heri bevidner Kapitlet, at en Ribeborger i dets Nærværelse har vedkendt at have solgt en Eng til Aastred. Bagpaa har Aastred derpaa uden Tvivl til Støtte for Hukommelsen som ovf. omtalt noteret Navnene paa de Vidner, der var tilstede herved ². 1293, ²⁷/₇, skrev han et Brev med en Aarhuskannik som Udsteder, hvori denne erklærer at have givet Kapitlet Forkøbsret til en bestemt Ejendom ³. 1294, ⁷/₅, skrev Aastred Ribe Kapitels Appel mod Vejlekonstitutionen og Roskildemødets Beslutninger ⁴. 1294, ¹⁰/₆, skrev han et Brev med Kapitlet som Udsteder omhandlende Skødningen af den ovf. nævnte Eng til sig selv ⁵. ¹²/₆ skrev han med en Peder Brun som Udsteder et Brev til Kalslunds Herreds Indbyggere om et Salg til Kapitlet ⁶. 1294, ¹⁶/₉, opsatte han et Brev, hvorved Bisp Kristian af Ribe gav 2 Kanniker Fuldmagt til at dømme i en Strid om Jordejendom mellem Aastred og en Tore Hordbo ⁷. Dagen efter, ¹⁷/₆, skrev Aastred i Bispens og Kapitlets Navn et Brev om en Ejendomsdisposition ⁸. Samme Dag skrev han et Vidnesbyrd rettet til Bispens og Kalslunds Herreds Indbyggere fra Peder Brun ⁹. Heri erklærer denne, at han paa retmæssig Vis har afhændet til Aastred den ovf. nævnte Ejendom, som Tore gjorde Krav paa. 1295, ⁵/₂, skrev Aastred dernæst i samme Peder Bruns Navn et Brev til samme Herreds Indbyggere, hvori denne erklærer at have givet Fuldmagt til en Skødning af en Toft til Aastred ¹⁰. 1308 u. D. nævnes han som delegeret Dommer udnævnt sammen med en anden Ribekannik af Ærkebisp Isarn i en Trætte om Jordejendom mellem Løgumkloster og en Privatmand ¹¹. 1310, ³⁰/₇, nævnes han i Provst Kristian af Hardsyssels Testamente, hvor

¹ Atlas Nr. 290.

² Se ovf. under 8.

³ Atlas Nr. 293.

⁴ ib. Nr. 298.

⁵ ib. Nr. 299.

⁶ ib. Nr. 300.

⁷ ib. Nr. 305.

⁸ ib. Nr. 306.

⁹ ib. Nr. 307.

¹⁰ ib. Nr. 312.

¹¹ *Scriptores rerum Danicarum*, ed. Jac. Langebek et P. F. Suhm I—IX, Kbh. 1772—1878 (S. R. D.) VIII, p. 149—50.

han betænkes med en Fole ¹. 1311, ²⁵/₁₁, skrev han i Ribe Kapitels Navn en Attest om en Befuldmægtigelse af en Indsamler af Korstogstiene ². 1312, ²⁵/₉, fik han af Ærkebisp Esger Fuldmagt til at skøde 3 Gaarde til Oprettelse af en ny Præbende ved Domkirken ³. 1315, ³¹/₇, skrev Aastred endelig det sidste af sine (endnu bevarede) Breve. Det er udstedt af Ribe Raadmænd som en Vidisse af et kgl. Privilegium for de Riber Kanniker ⁴. 1317, før ²⁴/₆, navngav Aastred sig dernæst som ovf. anført som Skrивeren af anden Fabricagodsliste, alias manus prima. Han er da Kirkevæрге. Det er i sin Egenskab heraf, at han om Marieosten fra Jellingsyssell, der tilfaldt Kirkeværgen, kunde tilføje, at den ikke var ydet i 4 Aar eller mere ⁵. 1319, ⁶/₄, nævner han sig selv i Oldemoder som nærværende ved en Skødning »i det samlede Kapitel» ⁶. Han nævnes først efter Ærkeedegnen og forrest mellem de 11 efterfølgende Kanniker, hvorimellem var Kantoren. Han maa paa det Tidspunkt have siddet inde med den største Anciennitet blandt de nævnte. Endelig kendes Magister Aastreds Dødsdag: 1323, ¹²/₅ ⁷. Han oprettede et Anniversarium, der skulde holdes i Domkirken paa Grundlag af noget Jordegods.

Det er højst bemærkelsesværdigt, at Aastreds Forekomst overhovedet: 1288, ¹³/₈—1323, ¹²/₅, falder saa nøje sammen med hans Skrивervirksomhed i Oldemoder: o. 1290—e. 1322, ²⁰/₂, og ogsaa svarer godt til hans Forekomst som Brevskriver: 1289 u. D.—1315, ³¹/₇. Der er her en meget smuk Overensstemmelse. Den kan næppe være tilfældig, men maa betyde, at Aastred først i Slutningen af 1280'erne blev knyttet til Ribe Kapitel, hvorpaa han straks har begyndt sin Virksomhed som Brevskriver og som Pennefører i Oldemoder. Dette stemmer med, at han 1291 efter sin Placering i Korstolene kun har haft en ret ringe Anciennitet.

10. Resumé.

Oldemoders oprindelige Navn har rimeligvis været »Træbogen», og i Overensstemmelse hermed har Hdskr. oprindeligt været indbundet i Træbind. Det har ved sit Anlæg o. 1290 bestaaet af alle de 4 Læg, der nu forefindes, og Bladantallet har da

¹ Atlas Nr. 492.

² ib. Nr. 503.

³ D. D. II, 6, Nr. 454.

⁴ Atlas Nr. 558.

⁵ O. Nielsen, p. 100 m. N. 4.

⁶ O. Nielsen, p. 102.

⁷ S. R. D. V, p. 548.

været (4 + IV + IV + IV), altsaa ialt 28 Blade. I 2. Læg er senere indskudt 4 Blade, hvoraf 2 sidenhen atter er udrevet. I 4. Læg er 1 Blad senere udrevet, saaledes at Hdskr. nu ialt har 29 Blade.

Hovedhaanden i Hdskr. er samtidigt den ældste Haand, manus prima, der har skrevet mere end Halvdelen af samtlige Indførsler. Ved Indførelsen af disse m. p.'s Skriftstykker mente Hdskr.'s Udgiver, O. Nielsen, at et enormt Antal Skrivere havde været i Virksomhed, idet han ikke mindre end c. 50 Gange har angivet i sin Udgave, at en ny Haand tager fat. M. p. er identisk med Ribekanniken, Magister Aastred, der kendes fra 1288, ¹³/₈, frem gennem Aarene indtil 1323, ¹²/₅, hvor han døde.

Aastreds Skrivervirksomhed indenfor Oldemoder falder i 10 Dele: I Bispeprivilegierne, II Kapitelsprivilegierne, III Kapitelsstatutterne, IV Afladslisten, V Præbendelisten, VI Fællesgodslisten, VII Messelisten, VIII Første Fabricagodsliste, IX Anden Fabricagodsliste og X Kostbarhedslisten. Grupperer man hans Arbejde kronologisk, ses han at have virket som Skriver i Oldemoder fra Aarti til Aarti og ofte fra Aar til Aar igennem de c. 32 Aar, indenfor hvilke hans Haand forefindes, o. 1290—e. 1322, ²⁰/₂.

Denne hans Skrivervirksomhed falder tidsmæssigt sammen med det Tidsrum, i hvilket han nævnes i Kilderne: 1288, ¹³/₈—1323, ¹²/₅, og det svarer ogsaa godt til hans Forekomst som Skriver af Breve, idet han i Aarene 1289, u. D.—1315, ³¹/₇, har skrevet 12 Breve, c. en Trediedel af samtlige originale, bevarede Privatbreve 1288—1323, der omhandler Ribeforhold.

Vurderer man Magister Aastreds Virksomhed som Brevskriver og som Pennefører i Oldemoder under eet, føres man til at karakterisere ham som Ribe Kapitels førende Skrivekraft i de 35 Aar fra 1288 til 1323. Hermed stemmer det, at al Indførsel i Oldemoder brat standser efter hans Død for først at genoptages henvend 20 Aar efter.

Niels Skyum-Nielsen.